

בין ייאוש לבנייה: מירושלים ליבנה

א. ידע:

רבן יוחנן בן זכאי והקמת המרכז ביבנה

1. המשבר שנוצר בחברה היהודית עקב חורבן בית המקדש והסכנות שמשקפו לחברה היהודית כתוצאה מהמשבר.

- אווירת הייאוש והמשבר עקב התבוסה ותקנות הכיבוש שהנהיגו הרומאים
- השלכות אובדן המרכז של הציבור היהודי (ההשלכות הדתיות והמוסדיות)
- החשש מפני הכחדת הישוב בא"י והכחדת העם היהודי.

2. בניית המרכז ביבנה: עיצוב חיים יהודיים ללא מקדש; יצירת גורמים מלכדים חדשים: תקנות חדשות 'זכר לחורבן', בית הכנסת, לימוד התורה והתפילה

כינון החיים הציבוריים ועיצוב מחדש של החיים היהודיים ללא בית המקדש:

- כינון הנשיאות ובית הדין הגדול כמוסדות מרכזיים של העם היהודי
- קביעת מיקומו של בית הכנסת כמקום פולחן במקום בית המקדש.
- קביעת דרכי כפרת עוונות ופולחן כחלופה להקרבת הקורבנות (התפילה, המצוות, התשובה ומעשי החסד, הניתנים לביצוע על ידי כל אדם).
- קביעת הלכה אחידה המחייבת את כולם, העדר זרמים ופלגים מנוגדים ביהדות.
- התקנות העיקריות שתוקנו ביבנה (על ידי ריב"ז ורבן גמליאל) ועיצבו מחדש את החיים היהודיים ('זכר למקדש', 'זכר לחורבן').

ב. מיומנויות:

- ✓ ניתוח מקורות מילוליים
- ✓ הבנת נושא בהקשרו ההיסטורי הרחב – סיבתיות היסטורית
- ✓ יישום
- ✓ הבחנה בין דעה לעובדה
- ✓ מבט על
- ✓ הבעת דעה
- ✓ השוואה

ב. שיעורים מקוונים ומצגות:

שיעור - מרים עופר מצגת

ד. שאלות מתוך בחינת בגרות:

לפניכם מקבץ שאלות שהופיעו בבחינות הבגרות בשנים האחרונות. ליד כל שאלה צוין סוג השאלון (רגיל, סחל"ב), וכמובן – מועד הבחינה. הנכם מוזמנים להשתמש בשאלות אלה ולהתאימן לתלמידים.

1. שאלה מתוך בחינת בגרות, סחל"ב, שאלון 022271 קיץ תשע"ח, 2018:

שאלה זו דורשת הבנת הנקרא והבחנה בין דעה לעובדה.

קרא את הקטע שלפניך וענה על השאלות שאחריו

"רבן יוחנן בן זכאי (ריב"ז) היה מהבולטים בחכמי ירושלים בדור החורבן (...). יחסו למרד ולמעשי הקנאים היה שלילי. הוא לא מילא תפקיד במאורעות של שנות המרד, כנראה משום שהתנגד לו. בתקופת שלטון הקנאים בעיר (...), הצליח ריב"ז להתחמק (מן העיר) בעורמה. שני תלמידיו נשאוהו החוצה בארון מתים, ובהגיעו אל מחנה הרומאים (הם) הושיבוהו ביבנה. חלוקות הדעות בשאלת הערכתו המוסרית של המעשה שעשה ריב"ז, והוא זכה בכינויים רבים, מן "נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק" בפי תלמידיו, ועד "בוגד" בפי כמה מן ההיסטוריונים. תהיה הערכתנו למעשהו אשר תהיה, עלינו לזכור שריב"ז היה נאמן לדרכו (...). ולא ראה עצמו חייב נאמנות לקנאים, שאת דרכם שנא. בתחום התורה וההלכה – שבו ראה את מקומו – (הוא) פעל באמונה, והוא הראשון שהעמיד על כנה* את תורת ישראל אחר החורבן."

(מעובד על פי: אי' רפפורט, **תולדות ישראל בתקופת הבית השני**, עמיחי, תשל"ו, עמ' 223)

*שיקם את מעמדה.

לדברי כותב הקטע: בתחום התורה וההלכה – שבו ראה את מקומו – (רבן יוחנן בן זכאי) פעל באמונה, והוא הראשון שהעמיד על כנה את תורת ישראל אחר החורבן. בדברים אלה יש דעה של כותב הקטע וגם עובדה היסטורית. הסבר מהי הדעה של הכותב ומהי העובדה היסטורית. בסס את הסברך על עובדה היסטורית שאינה כתובה בקטע.

2. שאלה מתוך בחינת בגרות, שאלון 022281, חורף תשע"ח, 2018:

שאלה זו דורשת יישום החומר הנלמד במקור היסטורי מילולי

מקור – מירושלים ליבנה

א. לפניך קטע מקור ובו שיחה בין רבן יוחנן בן זכאי לבין רבי יהושע לאחר חורבן בית המקדש.

‘פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים, והיה רבי יהושע הולך אחריו, וראה בית המקדש חרב.

אמר רבי יהושע: אוי לנו על זה שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עוונותיהם של ישראל!
אמר לו: בני, אל ירע לך – יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה. ואיזה זה? – גמילות חסדים, שנאמר:
כי חסד חפצתי ולא זבח' (הושע ו, ז).

(אבות דרבי נתן פרק ד, הלכה ה).

על פי הקטע, הצג את המשבר שנוצר בחברה היהודית בעקבות חורבן בית המקדש, והסבר את דרך ההתמודדות שהציע רבן יוחנן בן זכאי.

ב. הצג את אחד ממוסדות ההנהגה של חכמי יבנה, והסבר את התרומה של מוסד זה לעיצוב חיים יהודים ללא מקדש.

3. שאלה מתוך בגרות סח"ב, שאלון 022271, קיץ תשע"ט, 2019:

שאלה זו דורשת חשיבה מסדר גבוה בשני סעיפיה: בסעיף א' נדרש התלמיד לנסח שאלה שאין לה תשובה במקור ולהסביר את חשיבותה ללימוד הפעילות של חכמי יבנה, ובסעיף ב' נדרשת ממנו יכולת של ראייה רחבה של הנושא הנלמד ומיומנות של **מבט על** על פרק שלם אותו למד, כלומר יכולת לבצע הכללה ולבססה על פרטי ידע שלמד.

קרא את הקטע שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.

“הפעילות ביבנה נעשתה כדי לענות לא רק על צרכים מיידיים של בני דור החורבן. במעשיהם של חכמי יבנה בולטת מגמה ברורה של חיפוש אפיקים חדשים לפעילות דתית סדירה. פעילות זו התבססה על המוקדים הדתיים העתיקים של העם, כגון חגי ישראל. אולם היעדר המקדש חייב עיצוב מחדש לא רק של צורת הפעילות הדתית, אלא גם של חלק מתכניה. בפתרונותיהם לבעיה קבעו חכמי יבנה דפוסים חדשים לעבודת ה'... [בכל זאת ברור כי מעשי יבנה השפיעו על אופייה של הגלות היהודית. היסודות לכושר ההסתגלות של היהודי, שהוא תנאי ראשון ליכולת עמידתו בגלות, נעוצים בתקופה זו, ויונקים לא מעט ממעשי החכמים ביבנה. המעבר “מירושלים ליבנה” מתבסס בראש ובראשונה על ההכרה

שחיים יהודיים יכולים לפרוח ולשגשג בכל מקום ובכל זמן. במובן זה, אין יבנה אלא תחנה
בשרשרת ארוכה של גלויות מירושלים.

(מעובד על פי "גפני ואח", מירושלים ליבנה, יחידה 1. האוניברסיטה הפתוחה, תשל"ז, עמ' 26-29).

א. נסח שאלת הרחבה (שאלה שאין לה תשובה במקור) אחת העוסקת בפעילות של חכמי יבנה
שלדעתך חשוב לשאול בעקבות קריאת הקטע, הסבר את החשיבות של השאלה שכתבת ללימוד
נושא הפעילות של חכמי יבנה.

ב. בתוכנית הלימודים כותרת הפרק שעוסק בתקופה שלאחר החורבן היא "בין ייאוש לבנייה:
מירושלים ליבנה." הסבר כיצד כותרת זו משקפת את המציאות ההיסטורית בארץ ישראל בתקופה
שלאחר החורבן. בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות.

ה. הצעות למטלות נוספות:

1. קרא את המקור הבא וענה על השאלות לאחריו:

חה"כ ציפי חוטובלי (מתוך פרוטוקול ישיבה בכנסת שנערכה ב-27/2009):

"ברצוני לומר כאן דברים שלא מקובל לומר, כי השבוע יחול תשעה באב. פעם אחת
בהיסטוריה היהודית ויתרו על ירושלים. היה זה במעמד של רבן יוחנן בן-זכאי בפני
אספסינוס קיסר רומי. העמיד אותו קיסר רומי בפני דילמה ואמר: יש חבית של דבש ועל
גביה מצוי דרקון. האם לא תשבור את חבית הדבש, היא ירושלים, מפני אותו דרקון? יש
אנשים שסבורים עד עצם היום הזה, וחלקם חברי הממשלה הקודמת, שמותר לחלק
ולשבור את אותה חבית דבש למען הסרת הדרקון, למען הסרת איומים מאיומים שונים.
אבל לא כך לימדה אותנו ההיסטוריה. אותו רבן יוחנן בן-זכאי מחליט באותו רגע לשתוק
ורבי עקיבא קורא עליו פסוק מאוד קשה מספר ישעיהו: "משיב חכמים לאחור ודעתם
יסכלו". חכמים חוכמתם נעלמת ברגעים קריטיים בהיסטוריה, ואסור היה לרבן יוחנן בן-
זכאי לוותר, והיה לו לומר: מסירים את הדרקון בצבת ושומרים על החבית ממשך
אספסינוס ומבקש מרבן יוחנן בן-זכאי בקשה אחת. ועונה לו רבן יוחנן בן-זכאי את אותה
בקשה מפורסמת: תן לי את יבנה וחכמיה. באותו רגע מדובר בפשרה היסטורית. ערב חורבן
מותר לעשות פשרות היסטוריות, לא כשמדינת ישראל קמה, לא כשיש תקומה. אסור לנו
יותר לעולם לעשות את הפשרות ההיסטוריות האלה. "תן לי יבנה וחכמיה" זה מסר של
גלות. כשעם ישראל שב לארצו אין יותר יבנה וחכמיה. ויש אנשים בבית הזה שממשיכים
לומר: תנו לנו יבנה וחכמיה... ולכן כל מי בבית הזה שאמר בעבר: תנו לנו גושי התיישבות
ונסתפק בזאת, תנו לנו גושי התיישבות ונחלק את ירושלים... אחדות ירושלים היא המפתח.
אחדות ירושלים היא המפתח לזכות שיבתנו לכאן לציון היא ירושלים."

על הדוברת: ציפי חוטובלי היא ח"כ ושרה מטעם מפלגת הליכוד.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המוזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

- א. הערך את איכותו של מקור זה להבנת השפעתו והשלכותיו של המרכז ביבנה על העם היהודי.
- ב. האם אתה מסכים עם הטענה שמעלה הדוברת כלפי החלטתו של ריב"ז? בסס תשובתך על שתי עובדות היסטוריות.
2. ערוך **השוואה** לפי שלושה תבחינים שונים בין הקיום הלאומי דתי עד לחורבן בית המקדש לבין הקיום הלאומי דתי מתקופת יבנה. מה ניתן ללמוד מההשוואה אותה ערכת על חשיבות הפעילות של חכמי יבנה לאחר החורבן.
3. ערוך **השוואה** בין ריב"ז/רבן גמליאל לבין מנהיג מתקופה היסטורית אחרת בבית שני. בהשוואתך עליך לעמוד על שת נקודות שוני ונקודת דמיון אחת.
4. הכותרת של ספר הלימוד של בית שני הינה "ממדינת מקדש לעם הספר". הסבר את המסר העומד מאחורי כותרת זו. בתשובתך התבסס על 3 עובדות היסטוריות שונות.